

MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA AL CARRER
BORRIANA 90-144.

SANT ANDREU, BARCELONA

(Codi Servei d'Arqueologia Barcelona 094/14)

Dates intervenció: del 22 de setembre al 31 de octubre de 2014

Número d'expedient Generalitat Catalunya:
R/N 470 K121 NB2014/11381
R/N 470 K121 NB2014/11454

Arqueòloga directora de la intervenció:

VANESA TRIAY OLIVES

Gestió de la intervenció:

ATICS SL

Mataró, juny 2015

ÍNDEX DE CONTINGUTS.

1- FITXA TÈCNICA.....	5
2- INTRODUCCIÓ.	7
3- MARC GEOLÒGIC I GEOGRÀFIC DEL JACIMENT	8
3.1- Situació del jaciment.	8
3.2- Context geològic.....	8
3.3- Context geogràfic.....	9
4- CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC.	12
4.1- Context històric.	12
4.2- Intervencions prèvies.	12
5- MOTIVACIONS I OBJECTIU DE LA INTERVENCIÓ.....	19
6- METODOLOGIA.....	22
7- DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS REALITZATS.....	23
8- CONCLUSIONS.	26
9- BIBLIOGRAFIA.....	28

ANNEX

- Repertori estratigràfic
- Documentació gràfica
  - Documentació Fotogràfica
  - Documentació Planimètrica

1- FITXA TÈCNICA.

NOM DE LA INTERVENCIÓ	Carrer Borriana 90-144 Codi Servei d'Arqueologia Barcelona 094/14
UBICACIÓ	Districte Sant Andreu Barcelona
COORDENADES UTM (ETRS-89)	X: 432700.3 m Y: 4586926.9 m Z: 23.0 metres snm
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	Preventiva terrestre
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	Del 22 de setembre al 31 de octubre de 2014
PROMOTOR	BIMSA/ Ajuntament de Barcelona
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Vanesa Triay Olives

2- INTRODUCCIÓ.

La present memòria arqueològica recull els resultats obtinguts de la intervenció arqueològica preventiva portada a terme al carrer de Borriana 90-144 de Barcelona, en el decurs de l'execució de les obres d'urbanització del carrer que comporta la construcció d'un nou tram de col·lector, l'obertura de nous embornals, arquetes i pous i la realització de noves rases de serveis (llum, telecomunicacions i reg). L'obra ha estat promoguda per BIMSA i portada a terme per la constructora FCC.

La direcció arqueològica d'aquesta intervenció (codi: 094/14) ha estat assumida per arqueòloga Vanesa Triay Olives de l'empresa d'arqueologia ATICS S. L Gestió i Difusió del Patrimoni Arqueològic i amb la supervisió del Servei d'Arqueologia de l'Ajuntament de Barcelona.

3.1- Situació del jaciment.

L'estructura geològica del Pla de Barcelona presenta per un costat els materials paleozoics que defineixen la serra de Collserola. Aquesta està formada per pissarres les quals s'assenten damunt d'un basament granític que aflora en algunes zones d'Horta i del Guinardó i que domina a la serra de Marina. Al costat del Vallès, cap a Montcada i Olorda, la serralada presenta formacions de calcàries devòniques que són objecte d'explotació per empreses cimenteres.

Els materials del Secundari venen definits per les calisses dolmòtiques, gresos i argiles vermelles que trobem als turons de la zona nord-est del Pla. En el Terciari, predominen les formacions miocèniques i pliocèniques que es van sedimentar amb la transgressió marina del terciari superior, es tracta de la intercalació de margues blaves i gresos vermell-gris¹. A la part baixa del Pla trobem una sèrie d'elevacions amb una orientació nordest-sudoest produïdes a partir del plegament de les formacions pliomicocèniques a conseqüència de la falla que va afectar a la costa (Mons Taber, Puig de les Fàlzies...). Damunt

¹ PALET, J.M. 1994, pàg.46-47.

d'aquest substrat s'assenta el material quaternari del qual s'han diferenciat dues unitats²:

La plataforma superior s'inicia des del peu de la Serralada del Tibidabo i baixa fins al mar. Aquesta, que està molt afectada per l'acció dels torrents, és on s'assenta la ciutat, sobre tot el sector antic. En el substrat presenta argiles i sorres grogues pliocèniques damunt de les quals trobem els derrubis quaternaris molt potents, graves anguloses dins d'una matriu d'argiles vermelles que provenen de la zona del Tibidabo per aportacions torrencials.

La plataforma baixa va del graó o talús erosiu de 20/30m de desnivell fins a la línia de costa. Està constituït per la formació de les terrasses i deltes dels rius Llobregat i Besòs.

L'acció sedimentària de la plataforma presenta una sèrie de característiques que ha permès definir-la com un procés cíclic. Sembla que allà on l'efecte dels torrents no ha estat tan violent, es poden diferenciar tres nivells que es superposen quasi sempre en el mateix ordre i que es repeteix cíclicament unes tres vegades, és per aquest motiu que se'l coneix com "tricle". Aquests nivells son de baix a dalt³:

Argiles vermelles de procedència col·luvial i que seria la conseqüència d'un sòl format en condicions de clima semblant al de les regions tropicals humides, es a dir, una fase humida i una altra de seca.

Llims groguencs d'origen eòlic, loess, i que sembla que es formarien amb un clima sec i fred.

Per últim, trobem el torturà, aquestes crostes calcàries s'haurien format en períodes de transició entre els dos climes anteriors, és a dir, més humit que durant el loess perquè hi hagués circulació de carbonat càlcic, però més càlid que el primer nivell, per tal que s'evaporés l'aigua.

En aquest nivells anirien incidint els diferents torrents i rieres, encaixant-se i produint formacions al·luvials i col·luvials de lims i argiles poc consolidades, la qual cosa explicaria l'aparició esporàdica de llengües de còdols i graves que trenca aquest cicle.

3.3- Context geogràfic.

El lloc de la intervenció s'ubica al Pla de Barcelona, una de les unitats morfològiques que configuren el territori, anomenat Barcelonès, que s'estén des de la costa mediterrània a la Serralada Litoral, concretament entre el tram de la serra de Collserola i els estrets de Martorell i de Montcada, per on els rius Llobregat i Besòs respectivament van a sortir a la mar amb la formació dels seus deltes. D'aquesta manera el territori presenta dos elements morfològics clars: la serra de Collserola i la plana.

La Serra de Collserola, horst compost per granits i esquistos, presenta unes altituds molt moderades, entre els 300 i 500 metres, destacant el Tibidabo que arriba als 512 metres. Al nord, aquesta carena comença sobre el riu Besòs amb el turó d'en Manyoses (210 metres) i al sud-oest destaca el puig de Sant

---

² SOLÉ, L. 1963.

³ SOLÉ, L. 1963, pàg. 29-31.

Pere Màrtir com a darrera elevació (399 metres). La carena presenta diversos passos de muntanya que possiblement han servit de vies de comunicació al llarg de la història. És el cas del Collserola, entre el Tibidabo i el turó de Santa Maria; el Portell de Valldaura a la capçalera d'aquesta vall; el Forat del Vent i el coll de la Ventosa prop del turó Blau; i el coll de Vallvidrera a la capçalera de la riera Blanca⁴.

El Pla de Barcelona es troba obert al mar i limitat per la Serralada Litoral i al sud per la falla que segueix des de Garraf i el turó de Montjuïc (que és el punt més elevat, 173 metres) fins al turó de Montgat, més enllà del Besòs. Aquesta falla és visible a través de l'esglaó, d'uns vint metres, que sembla separar l'eixample de la ciutat vella i que es documenta en la morfologia urbana: la baixada de Jonqueres, la Via Laietana i els carrers de les Moles, d'Astruc, de Jovellanos.

Arran d'aquest esglaó s'ha dividit la plana en dos sectors:

Plana alta: va des de la Serralada fins aquest esglaó, la qual es caracteritza per una cota de 20 metres s.n.m. i amb una pendent del 4%. Aquesta està formada per el sòcol paleozoic damunt del qual, l'acció de les distintes rieres, han aportat materials detrítics diversos.

Plana baixa: aquesta s'estén des de l'esglaó fins a la costa i presenta un escassíssim pendent (0,35%). La seva formació és de caràcter al·luvial, materials aportats per les rieres, les corrents marines i sobretot per l'acció dels rius Besòs i Llobregat, amb la formació de les seves planes deltaïques. En aquesta zona es formarien els estanys i aiguamolls tan típics de la costa mediterrània que, a mida que la línia de costa avancés, anirien desapareixent.

L'acció antròpica també hauria contribuït amb la dessecació d'aquests elements. Alguns d'aquests estanys han estat documentats en èpoques més recents dins de la història, com són els casos de la Llavineria a la zona de Sant Martí, el de Banyols als passeigs de Sant Joan i Lluís Companys, l'estany del Port o el del Cagalell que es situa per la zona de Sant Pau.

En aquesta plana es distingeixen petits turons arran de mar que tenen el seu origen en els plegaments de dipòsits marins del miocè i el pliocè⁵. És en el cas de la muntanya de Montjuïc, del turó dels Ollers, del sector dels carrers d'Escudellers i Nou de Sant Francesc, de les Falzies on es localitza l'antiga Llotja i del Tàber, on s'assentava la ciutat romana. El constant progrés de la línia de costa degut a l'aportació dels arrossegaments del Besòs i al corrent marí tangencial a la costa que aporta terres del Maresme, van contribuir al rebliment d'estanys i aiguamolls i van anar encerclant aquests turons, passant a formar part de la terra ferma.

Pel que fa a la xarxa hidrogràfica d'aquesta zona podem assenyalar que respon a les típiques característiques d'una xarxa mediterrània. Per un costat tenim els dos rius que delimiten el Pla: el Besòs i el Llobregat. Aquests són rius de caràcter extralocal, ja que un neix a la zona del Prepirineu (el Llobregat) i l'altre a la serralada Prelitoral, no obstant tots dos desemboquen a la costa barcelonina després de travessar les serralades litorals. La seva principal característica és que el seu règim fluvial és irregular, amb fortes

⁴ PALET, J.M. 1994.

⁵ PALET, J.M. 1994; SOLÉ, L. 1963; DDAA, 1984

avingudes, depenent en gran mesura de les condicions climàtiques⁶. Aquest tret és també el que defineix l'altre element de la xarxa hidrogràfica: les rieres. Aquestes són de caràcter torrencial, neixen al costat marítim de la Serralada Litoral i davallen pel pla lleugerament inclinat. Els seus cursos erosionen el substrat geològic del pla formant torrenteres i contribuint a la creació d'un paisatge ple d'ondulacions i valls. Amb les seves crescudes aquests torrents arrastren tot tipus de materials detrítics.

En funció de la seva orientació s'han dividit en tres sectors:

Sector central: el qual recollia les aigües del vessant del Tibidabo i conformaven la riera de Vallcarca i la riera de Sant Joan que baixaven per la zona de Gràcia i per l'actual passeig de Sant Joan; la riera de Sant Gervasi i Sant Miquel que baixaven per l'actual Passeig de Gràcia entrava a ciutat pel Portal de l'Àngel, plaça del Pi i desembocava al mar pel carrer dels Còdols i posteriorment sembla ser que es va desviar per fora de la tercera muralla i aniria a desembocar al Cagalell per evitar les riuades; per Vallvidrera baixarien els torrents que més endavant configuraven la riera de Magòria o de Mogoria, que desembocava al Cagalell i que sembla que el seu curs coincidiria amb l'actual traçat que dibuixa el paral·lel; en aquesta zona també hi trobem la riera de Valldonzella que neix a la zona de Sarrià; cap l'est trobem els torrents de la Guineu, el del Pecat, el d'en Mariner i el Bogatell que desembocarien directament a la mar.

Sector sud-oest: són els torrents que porten les aigües cap la zona sud-oest de Montjuïc del qual destaquen dos torrents: Torrent Gornal, que neix a la zona de Sant Pere Màrtir, i desemboca a la mar ja dins de l'Hospitalet de Llobregat; i la riera Blanca que neix de la unió de diversos torrents i rieres procedents del Mont d'Òssa, fa de límit entre aquest municipi i Barcelona.

Sector nord: el componen els torrents que desemboquen al Besòs, que han contribuït en la creació del delta d'aquests riu, i la riera d'Horta que comparteix desembocadura amb el Besòs.

Totes aquestes rieres han estat objecte d'adequacions, desviaments, canalitzacions, etc..., per tal de millorar i ampliar l'espai urbà al llarg de la història. Les diverses muralles van anar fent de dic per aquestes rieres. No obstant, en època de Pere III, al segle XIV, es van desviar les aigües de la riera de Magòria molt abans d'entrar a ciutat, ja que els aiguats envaïen el carrer Hospital i penetraven a ciutat pel tram dels carrers que es coneixen com a Riera Alta i Riera Baixa. Ja en el segle XVIII, aquesta riera es va desviar cap el sector del Port, al sud de Montjuïc⁷. Aquesta acció es repetirà en diversos sectors de la ciutat, amb altres canalitzacions i desviaments.

Geològicament hi ha una unitat quaternària (pleistocè i holocè) que cobreix una de terciària. D'època quaternària a l'holocè, on es localitza l'activitat antròpica, es registren nivells d'argila, sorres i graves d'origen torrencial i col·luvial, a part dels estrats superiors que és on es registrava la major presència de restes arqueològiques d'època contemporània i moderna.

---

⁶ PALET, J.M. 1994.

⁷ PALET, J.M. 1994.

4- CONTEXT HISTÒRIC I ARQUEOLÒGIC.

4.1- Context històric.

Les primeres dades sobre ocupació humana en aquest sector de Sant Andreu es remunten a època prehistòrica, concretament en relació amb un assentament datat en el Neolític Antic Postcardial (finals V-inicis IV mil·lenni).

No serà però, fins el segle X que es té constància de les primeres referències escrites sobre el temple de Sant Andreu quan aquest es assaltat i destruït per Al-Mansur l'any 985. Posteriorment es construeix una nova església romànica consagrada l'any 1105 per pel bisbe Berenguer de Barcelona la qual també fou destruïda pels almogàvers i tornada a consagrar l'any 1132 per Oleguer de Barcelona.

Així doncs, serà en el decurs dels segles XI-III que s'estableix el primer nucli ocupacional entorn de l'església. Situat aquest nucli de població a la plana amb terres fèrtils, la principal activitat econòmica serà l'agricultura. El regadiu li arriba del Rec Comtal, que es construí entorn a l'any 960 probablement a iniciativa del comte Mir aprofitant el traçat d'un dels antics aqüeductes romans per tal de conduir l'aigua des de Montcada fins a Barcelona. La presència del Rec exercí de motor dinamitzador d'aquesta zona que a banda de regar cultius també feia anar molins situats en els seu entorn més, i pròxim i comportà el desenvolupament d'altres oficis com flequers, carnisers, ferrers, boters... convertint-se aquesta zona en un important nucli poblacional.

Ja en el segle XIII s'incrementa la relació de la creixent comunitat andreuana amb Barcelona; nobles, col·laboradors de la monarquia i membres del Consell de Cent, foren propietaris de terres a Sant Andreu de Palomar. I al llarg del segle XVI el número de masos va en creixement.

A finals del segle XVIII i en el segle XIX Sant Andreu pateix una important transformació econòmica deixà de ser un poble agrícola per convertir-se en nucli industrial important. La presència d'aquestes fàbriques (El Industrial Harinera Barcelonesa", La Maquinista Terrestre i Marítima o El Vapor de Fil) van provocar una important transformació del territori i comportà un augment demogràfic important.

El 20 d'abril de l'any 1897 la reina regent d'Espanya va signar el Decret d'Agregació que va annexionar Sant Andreu de Palomar i molts altres pobles del Pla de Barcelona (Gràcia, Sants, Les corts, Sant Martí, Sant Gervasi de Cassoles...) a Barcelona. Tot i els esforços per evitar-ho finalment el Tribunal d'Assumpptes Contenciosos i Administratius acordà el 21 de febrer de 1902 no acceptar la desagregació de Barcelona. Això va convertir el poble en el Districte 9è.

4.2- Intervencions prèvies.

Les millores urbanístiques portades a terme els darrers anys al barri de Sant Andreu juntament amb la construcció de la LAV han comportat un augment de les intervencions arqueològiques en la zona aportant així noves dades importants sobre el desenvolupament històric d'aquest sector barceloní.

El jaciment arqueològic Can Nyau es situa entorn a la confluència entre la Rambla Prim, Riera d'Horta i la ronda de Sant Martí, on es localitzava l'antiga casa pairal de

Can Nyau de Besòs, en els districtes de Sant Martí i Sant Andreu. L'any 1983, arran de les obres per soterrar les línies d'alta tensió i de la construcció d'una nova canalització de les aigües pluvials, el Museu d'Història de Barcelona va realitzar alguns sondejos que van proporcionar material ceràmic ibèric, romà d'època flàvia i medieval. Malgrat no existeix memòria arqueològica, hi ha un croquis on es delimita l'aqüeducte i una zona d'enterraments. Paral·lelament a aquesta intervenció del Museu, Josep de la Vega recollí material ceràmic i lític del neolític mig al peu dels sifons que permeten el pas dels recs sota les vies del tren, al costat d'un pas elevat que travessa la via de Rambla Prim cap al passeig Onze de Setembre, dins els terrenys de Can Nyau⁸.

L'any 2004 es va portar a terme una intervenció arqueològica al solar situat al carrer Coronel Monasterio 6-16 de Barcelona que va permetre la documentació de nombroses restes arqueològiques.

Fase I. Presència de materials prehistòrics. En una de les rases efectuades es van recuperar ceràmica a mà de pasta grollera que s'identificaren amb una cronologia d'entre Bronze Final - Ferro Inicial per la presència d'un fragment decorat amb cordó aplicat. Per les característiques d'aquests materials, petits i amb talls molt arrodonits, es va concloure que es tractava de materials rodats aportats per processos de sedimentació natural.

Fase II. Estructures d'època romana. Es documentà una canalització, que possiblement responia a un extens tram de l'aqüeducte romà que, des del Besòs, portava aigua a la ciutat de Bàrcino. Els materials recuperats als diferents farciments d'amortització són exclusivament romans trobant elements de cronologies diferents (àmfora Dressel 2/4 o terra sigil·lada amb africana de cuina o àmfora tardoantiga), per la qual cosa es plantejà la possibilitat que els materials arribessin rodats fins a la canalització. Els resultats concrets de la intervenció permeteren atorgar una cronologia d'amortització d'aquest tram de l'aqüeducte posterior a finals del segle VI – segle VII i anterior a finals del segle XIII / segona meitat del segle XV – segle XVI, amb la construcció dels nivells d'empedrats del camí. També es van documentar les restes d'un antic camí romà i estava orientat en relació al curs de la canalització romana, discorrent paral·lela a aquesta per l'est.

Fase III. Estructures d'època medieval i moderna. Aquestes es posaren en relació cronològica amb la ubicació al solar del molí hidràulic de Sant Andreu, conegut antigament com a molins nous de la Torre de Bell- Lloc i que remunten els seus orígens al segle XIII (construït entre 1280-1287 segons els documents), aprofitant la força del Rec Comtal. Es documentaren, al llarg de 60 m., un camí amb diferents nivells d'empedrat (fins a quatre superposats), amb una orientació sud-oest – nord-est, seguint clarament la canalització romana com a referència, encara que els nivells superiors d'empedrats es desviaven cap a l'oest posant-se per damunt d'aquesta. Aquest camí conduïa cap a la zona on s'ubicava el molí medieval i modern de Sant Andreu. Les amplades oscil·laven entre els 2 i 1'50 m. segons l'empedrat i, de la mateixa forma, alguns presentaven roderes als seus extrems i d'altres no. En relació a la canalització romana, cal indicar que mentre que els nivells més alts d'empedrats es desviaven cap a l'oest i la cobrien, altres es recolzaven directament sobre el seu nivell d'arrasament i alguns arribaven, fins i tot, a aprofitar les pedres del nivell d'arrasament de les parets com a part del mateix empedrat. D'altra banda, els empedrats baixmedievals es recolzaven al parament extern de la canalització, el que demostrava que aquesta era visible a nivell superficial en el moment de la seva construcció, malgrat que semblava que ja estaria arrasada i amortitzada. Associat als nivells medievals i moderns es va documentar un mur el qual funcionava associat a aquest camí i malgrat que tindria un origen baixmedieval presentava diferents fases

⁸ <http://cartaarqueologica.bcn.cat/2947>

cronològiques. A nivell interpretatiu, se li atorgaren dues funcions principals: delimitació del camí i contenció de possibles moviments de terra cap a l'est que poguessin desplaçar els empedrats. En quant a l'evolució cronològica d'aquest camí empedrat es concloué que sobre l'antiga via romana paral·lela a l'aqüeducte, la construcció del molí a finals del segle XIII fou el detonant que, tard o d'hora, produí l'acondicionament i millora de la via amb la construcció d'empedrats. Posteriorment, s'anaren fent superposicions de nivells d'empedrats que s'amortitzaven successivament, tots realitzats entre la segona meitat del segle XV i el segle XVI, com ho indicava la presència de materials ceràmics barrejats entre les seves pedres (ceràmica blava de Barcelona, reflexes metàl·lics decorats amb pinzell pinta, morters vidriats gòtics,...). Aquest camí continuaria en funcionament fins a una amortització definitiva en torn a mitjans del segle XVII, com ho indicaven els materials recuperats als estrats que cobrien els últims nivells d'empedrats.

Fase IV. Estructures del Rec, molí i fàbrica de colorants. Finalment, s'agruparen un seguit d'estructures corresponents, o bé a l'antic molí i el Rec Comtal, o bé a la fàbrica de colorants que s'instal·là al solar al segle XX, amb voluntat manifesta de reaprofitar les instal·lacions del molí amb una orientació industrial. Aquestes estructures es situarien cronològicament entre la construcció del molí a finals del segle XIII (1280-1287) i l'enderroc de la fàbrica de colorants al tercer quart del segle XX. A la part nord-est del solar, just a tocar amb la banda sud-oest de l'espai ocupat pel molí, es van documentar un seguit d'estructures que es relacionaren amb instal·lacions auxiliars del molí, la fàbrica de colorants o d'ambdues (donant-se un reaprofitament d'estructures ja documentat amb els carcabans i el Rec). En general, els materials constructius eren o bé maó massís per a envans i tapials i pedres per als murs, tot lligat amb morter de calç, fet que dificultà una adscripció cronològica ja que aquesta tècnica constructiva perdurà fins ben entrat el segle XX. Malgrat això, no es va descartar que algunes d'aquestes estructures podrien correspondre a les fases medieval o moderna del molí. Per últim, es documentà el nivell contemporani de camí realitzat amb restes de foneria de color negre i molt dur, que amb orientació sud-oest – nord-est, es dirigia cap a les estructures del molí. Aquest camí s'identificà tradicionalment amb el camí antic de Sant Andreu a Santa Coloma, encara que després del descobriment de nivells més antics del mateix, se sap que es tractaria d'un desviament cap a l'oest de l'esmentat camí efectuat a finals d'època moderna o contemporània (GINER, 2004).

Amb motiu de les obres de construcció de la Línia d'Alta Velocitat l'any 2008 es va documentar un jaciment prehistòric del Neolític Antic Postcardial (finals V mil·lenni - inicis IV mil·lenni aC) a la zona de l'inici del Triangle Ferroviari. Destacà la presència de diverses estructures: un fogar amb diversos moments d'utilització, amb la típica solera de pedres i les parets rubefactades; un recipient ceràmic pràcticament sencer, encaixat al terreny, per emmagatzemar algun aliment; nombrosos forats de pal que marcarien l'existència de cabanes i vàries cubetes de funcionalitat indeterminada. Tots aquests elements es distribueixen temporalment en tres moments d'ocupació diferenciats i indicarien l'existència d'una àrea d'hàbitat a l'aire de lliure, on es realitzarien també activitats relacionades amb el processat i emmagatzematge d'aliments. Respecte al material recuperat destacaren varis fragments ceràmics amb decoració de crestes o "bigotis", elements característics de la fàcies Molinot (Neolític Antic Postcardial); també es localitzaren restes d'indústria lítica (fragments de làmines i ascles de sílex i jaspi de Montjuïc), algun element macro lític (percutors) i escasses restes de fauna.

D'època neolítica també es van documentar un conjunt de 15 sitges, una de les quals reutilitzada per enterrar un individu masculí adult sense aixovar, i 3 retalls indeterminats, tots enquadrats dins del Neolític Mig (3.800-3.200 cal BC) menys una, enquadrada al Neolític Final- Calcolític.

Ja d'època romana es va localitzar un assentament que correspondria a diversos elements pertanyents a la pars rustica-fructuaria d'una vil·la romana segles I i IV-V dC i situada a prop d'un ramal de la Via Augusta.

Un primer moment d'ocupació (s. I dC) es correspon amb una gran quantitat de retalls de rases de vinya i s'haurien de relacionar amb l'auge de la producció del vi que viu la costa laietana durant el segle I aC. i el segle I dC. Un segon moment d'ocupació de l'espai (s. IV-V dC) s'identifica amb la construcció de tres edificis i altres elements: encaixos de dolia, una estructura de combustió, 4 inhumacions i una rasa de 100 m. de possible funció hidràulica. Aquests estarien relacionats amb funcions agrícoles, com ho constata el magatzem amb 27 dolia d'un dels edificis. Cal destacar la troballa *in situ* d'un *dolium* sencer segellat amb tapadora, i que contenia un conjunt d'eines agrícoles i ramaderes (tisoires, una esquella, cèrcols d'una bota de vi).

A l'inici del Triangle Ferroviari es van excavar 21 enterraments pertanyents a una necròpolis d'època romana (s. III dC): 19 corresponien a individus joves o adults (9 homes, 9 dones i un individu de sexe indeterminat), 1 al crani d'un perinatal i, de l'altre, només es va localitzar la fossa sense esquelet. Totes les inhumacions es trobaven en posició de decúbit supí. Respecte a les tipologies de les tombes, la més comuna era la fossa simple (6 casos), i la fossa amb taüt de fusta o baiard (6 casos), amb coberta de teules (4 casos), i tres casos inusuals de fossa bipartida amb teules verticals disposades longitudinalment sobre un eix central. En els tres casos només es va localitzar un individu per fossa. En nou casos es va documentar aixovar funerari (gerres, bols i un anell de bronze).

D'època medieval es documentaren les restes molt malmeses d'un gran retall i un mur al seu interior. Associats a aquest mur es van poder localitzar diversos forats de pal amb pedres al seu interior, així com diversos nivells de cendres i carbons amb presència d'escòries de ferro. El material ceràmic recuperat sembla que pertany a l'època altmedieval (segles VIII-XI).

D'època moderna es va localitzar un edifici de planta circular amb un passadís subterrani associat. L'edifici estava compost per quatre elements principals: la banqueta de fonamentació, un conjunt de pilars, el tambor i la cúpula. Cronològicament, la construcció i posterior abandonament del conjunt, s'hauria de situar al segle XVI, per la presència de ceràmica de reflexes metàl·lics a la trinxera de construcció de l'edifici circular i en un dels nivells de colgament del passadís. Pel que fa a la seva funció es pensa que es tractaria d'una fresquera destinada a conservar productes que actualment no es poden determinar ⁹.

El mateix 2008 en un altre tram també vinculat a les obres de LAV a l'extrem est de la Rambla de l'Onze de Setembre cantonada carrer Josep Soldevila es va documentar un assentament amb cronologia del Neolític Antic Postcardial. En aquest àmbit es va documentar estructura basada en la deposició intencionada d'una sèrie de pedres amb una gran concentració de material arqueològic. Anterior a aquesta fase es van localitzar fins a 104 estructures, de les quals destacaria una llar de planta circular d'1 m. de diàmetre i tres possibles estructures d'emmagatzematge. La majoria de les estructures localitzades (98), però, són forats de pal. tenint en compte la distribució i la densitat sembla que formin part de la base d'una plataforma per l'aixecament d'algun tipus d'estructura. Així doncs, s'interpreta aquesta fase del jaciment com un assentament a l'aire lliure d'un grup amb una petita organització agrícola i ramadera, en un indret amb unes característiques molt favorables pel desenvolupament d'aquestes tasques. Cronològicament s'emmarca al Neolític antic Postcardial, tal com mostren les ceràmiques recollides a diferents estructures.

També cal destacar que durant els treballs arqueològics realitzats al capdamunt de la Rambla de Prim entre l'any 2011 i 2012 es documentaren fins a 7 fosses d'inhumació

⁹ <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3304>

col·lectives, d'entre 3 i 22 individus cadascuna, comptabilitzant 182 individus, tots ells adults, d'entre 20 i 30 anys d'edat i de sexe masculí, datats entre mitjans segle XVII i principis del segle XVIII. Segons els autors seria versemblant pensar en un fet bèl·lic com a causant d'aquesta mortaldat, possiblement relacionant amb la guerra dels Segadors (1640-1652), i en concret amb el Setge de Barcelona (1651-1652), que anà acompanyat d'una epidèmia de Pesta.

D'època contemporània s'excavaren els fonaments de Can Portabella, fàbrica de filats de lli, construïda a partir de l'any 1878, identificant-se algunes crugies de les diverses naus, així com els dipòsits, cisternes i conduccions subterrànies. Aquest edifici es bastí al costat de l'antic Rec Comtal, fossilitzat avui en dia en els actuals carrers del Segre i Josep Soldevila, i que durant el segle XIX continuava funcionant. Aquesta important canalització vertebrà el territori de Barcelona, com a mínim des del segle X, articulant al seu voltant hortes i altres indústries, fins arribar a les grans fàbriques dels segles XIX i XX. Els treballs arqueològics permeteren recuperar fins a 315 metres de llargada del Rec Comtal, que en el seu costat nord enllaçava amb Can Portabella amb un conjunt de contraforts i reforçat per un mur de pedra. Cal destacar també, la troballa de l'antic pont del carrer Riera d'Horta, datat del segle XVIII, i que creuava el Rec Comtal amb una amplada de 17 metres i un paviment de llambordes (MONGULÓ *et alli*, 2012).

Ja al 2010 degut a les obres de la futura estació de la LAV-Sagrera, a cavall dels districtes barcelonins de Sant Andreu i Sant Martí de Provençals, que comprenen una superfície d'uns 80.000 metres quadrats, van permetre localitzar diverses estructures arqueològiques pertanyents a diferents cronologies. D'època prehistòrica es van documentar algunes sitges, cinc cubetes, un enterrament en fossa i un enterrament col·lectiu localitzat en un hipogeu excavat en el terreny geològic.

En quant a l'hipogeu d'inhumació del neolític final presenta una planta de morfologia oval amb cambra lateral d'uns 15 m² i amb accés en rampa al seu costat sud-est, fins a arribar a un petit espai destinat a l'entrada de dos metres de llarg i 1,5 d'amplada. En aquesta zona hi ha dos retalls ovalats que es relacionen amb una possible estructura de fusta que actuaria a mode d'entrada. Davant d'aquest espai apareix una cambra de dimensions més grans de planta circular. Dintre d'aquesta cambra es documentà una acumulació de 207 morts, 150 articulats i més de 5000 restes aïllades. L'acumulació documentada a l'interior de l'hipogeu presenta tres moments d'ús clarament diferenciats. Un primer moment d'ús col·lectiu (primigeni entre el 2861 i el 2713 cal ANE), un segon moment d'ús múltiple (al 2883-2461 cal ANE) i un tercer d'ús individual amb un enterrament d'un adult masculí (2871-2640 cal ANE) i probablement formaria part de la mateixa comunitat enterrada del segon moment.

D'època ibèrica es van excavar dos pous, 15 sitges, sis retalls grans, 15 retalls petits de funció indeterminada, un possible fons de cabana i tres paleocanals. Totes aquestes estructures retallaven el sediment natural i estaven escapçades en la seva part superior per les tasques de conreu. Per aquesta raó només es pot parlar del seu moment d'amortització, que detectem en tres moments diferents.

D'època romana es documentaren un gran nombre d'estructures (185 en concret) que corresponen a diferents tipologies: 18 cubetes, 13 forats de pal, 6 estructures de combustió, 1 forn de planta rectangular que conserva dos pilars centrals rubefactats, 55 rases de vinya, 6 sitges de grans dimensions de secció tubular i fons pla, 2 pous (cal destacar un bust de marbre del déu Bacus del segle I-II dC aparegut en l'amortització d'un dels pous), una gran bassa (17m x 9,5m x 1,5m profunditat) i una canalització de 15 m de llarg que la proveïa d'aigua, 5 inhumacions (fossa simple o bé *tegulae*), 8 fonamentacions de murs i 61 retalls indeterminats.

La vil·la romana documentada ocupa una extensió de 4.200 metres quadrats, amb la pars urbana i la pars fructuària. L'origen de la vil·la és del segle I dC, amb ampliacions del segle III i amb una segona fase important de reforma del segle IV, que a més

també es va modificant fins arribat el segle VI. La pars urbana, en època baix imperial, estava ordenada al voltant d'un pati central de grans dimensions. Es documenten 15 habitacions, algunes de les quals presenten restes de pintures a les parets i entre les que cal destacar una gran sala pavimentada amb *opus tesellatum*. Sembla que la fase del segle IV serveix per a ennoblir l'edifici (nombroses restes de pintures a les parets i mosaics paviments de luxe). En canvi a partir del segle V dC, aquests espais domèstics pateixen un canvi d'ús, ja que es documenten dipòsits, sitges i estructures de combustió. Al sud de la pars urbana trobem la pars fructuària, que és de gran magnitud. Les estructures més antigues documentades corresponen a rases de vinya, que s'amortitzen cap al canvi d'era amb la construcció d'un gran recinte, de gairebé 500 m², destinat a treballs agrícoles. Cal destacar que just a l'exterior de l'edifici es documentaren 19 enterraments infantils, tots ells a tocar d'un dels murs. El complex estava destinat a la producció vinícola, ja que s'ha documentat una sala de premsada on apareixen cinc fossats per als contrapesos de les premses. Al nord d'aquesta sala hi ha un lacus del qual surt un canal cap a la cella vinària, on es deuria emmagatzemar el vi en dolia. Tot el complex agrícola queda amortitzat a inicis del segle V.

D'època moderna es documentà un mur fet de pedres lligades amb morter de calç de 185 metres de llarg, amb algunes reparacions que s'hauria d'adscriure cronològicament a la segona meitat del segle XVII. Probablement estaria destinat a fer de límit de finques agrícoles, ja que es tractava d'una zona de regadiu gràcies a l'abastament d'aigua a través del rec Comtal que passa a uns 300 metres d'aquests camps. També va aparèixer a una zona propera a l'hipogeu un gran canal de regadiu (100 metres de llarg, amb una amplada de 7 metres i una profunditat d'1,7 metres) excavat al terreny natural i no es descarta que en part pogués ser de formació natural. D'època contemporània s'ha documentat en primer lloc, les restes d'un possible pas inferior per travessar la línia fèrria que anava de Barcelona a Granollers.

Cal fer esment al camí que discorre aproximadament des de la Torre del Fang fins la parròquia de Sant Martí de Provençals travessant a nivell la línia fèrria construïda a meitat del segle XIX i que anava de Barcelona a Granollers. Aquest camí, que en gran part cobria el gran canal esmentat més amunt, té tres fases constructives: la primera, consisteix en un paviment d'argila piconada i data de la segona meitat del segle XVII; a finals del segle XVIII es construeixen murs a banda i banda del camí, així com trencaigües i petites canalitzacions, per a drenar el camí; i finalment la tercera fase, de la segona meitat del segle XIX, on es succeeixen diferents reformes, relacionades amb la construcció de la línia del tren. També es va documentar un pont, que era el pas de vianants per a creuar la via del tren i que consistia en un petit viaducte d'un únic arc que permetia el pas elevat del tren per sobre del camí. Al sud –est del camí s'obria una gran àrea de caràcter industrial on es va localitzar un forn –probablement destinat a la cuita de maons i material constructiu- un pou i tres estructures de planta rectangular, possiblement emprades per al tractament d'argila¹⁰.

Finalment cal destacar la intervenció arqueològica portada a terme l'any 2012 amb motiu de la millora dels sistemes de la xarxa de conducció d'aigües als carrers de Sant Adrià i Segre. Cal destacar que les estructures més antigues documentades en aquesta actuació han estat tres murs trobats a la cantonada dels carrers de Sant Adrià i del Doctor Balari i Jovany. Per la seva tipologia es dataren d'època moderna, malgrat l'absència de materials.

La majoria de les estructures localitzades pertanyen al segle XIX. Es tracta de fonamentacions, paviments, clavegueres, dipòsits, etc... fruit d'una urbanització de la zona com a conseqüència de la industrialització.

Hi ha dues estructures que destaquen pel fet que podrien pertànyer a dues fases diferents d'una mateixa construcció: el Rec Comtal.

¹⁰ <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3293>

D'una banda, a la vorera dels números parells del carrer de Sant Adrià cantonada amb el carrer del Segre, s'ha localitzat un mur del segle XIX amb una cara vista i molt semblant als murs del rec documentats al tram de la Sagrera de la línia d'alta velocitat. No es trobà el mur de l'altra vora.

A l'altra banda del carrer va aparèixer un col·lector a 3'50 m. de fondària respecte al nivell de circulació actual, un col·lector del segle XX que podria tractar-se d'un soterrament de la sèquia del rec amb la finalitat d'urbanitzar el carrer del Segre (MONGUILÓ, PAMIES, 2012).

5- MOTIVACIONS I OBJECTIU DE LA INTERVENCIÓ.

Els treballs arqueològics al carrer Borriana 90-14 venen motivats per la urbanització del carrer que comporta les següents tasques:

- Xarxa de clavegueram: El projecte contempla la construcció d'un nou tram de col·lector al carrer de Borriana, entre els carrers de Josep Soldevila i del Segre. Aquests treballs comportaran l'execució d'una rasa amb una profunditat compresa entre 2,5 i 4,5 metres.
- A la resta de carrer es rehabilitarà el col·lector existent.
  - Embornals: execució de nous embornals que es connectaran al col·lector existent, així com al projectat. La profunditat d'aquests nous embornals serà equivalent al col·lector (2,5-4,5m). També es recreixeran pous i arquetes existents.
  - Rases de serveis (enllumenat, telecomunicacions i reg): Es procedirà al soterrament de les línies aèries de Baixa Tensió, així com la instal·lació de les noves instal·lacions de telecomunicacions, enllumenat i reg.

Enjardinament: Es procedirà a la implantació de nou arbrat, els quals aniran en escocells de 1,20 x 1,20m al llarg de tot el carrer de Borriana. També s'instal·larà una xarxa de reg soterrada.

El fet que la zona afectada es trobi situada en un indret d'interès arqueològic i alt valor històric ha donat peu a què es considerés necessari un control arqueològic preventiu en vistes a la possible aparició de restes i estructures, seguint el procediment establert per la llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, i el Decret 78/2002, de 5 de març de 2002, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

Així doncs, d'una manera resumida, podem dir que el lloc que ens ocupa té interès històric i arqueològic ja que:

1. Per sota del tram de carrer en l'encreuament entre els carrers de Borriana i del Segre es localitza el Rec Comtal¹¹.
2. Entre els anys 2011 i 2013 es van dur a terme els treballs de control i excavació arqueològica entre els trams de l'estació de la Sagrera i el Triangle Ferroviari, i entre aquest últim i el Nus de la Trinitat, dins de les obres de construcció de la Línia d'Alta Velocitat al Districte de Sant Andreu. Aquestes tasques han permès documentar, entre d'altres, dos jaciments prehistòrics al carrer Josep Soldevila-Rambla de l'Onze de Setembre; així com les evidències d'una ocupació baixmedieval, gràcies a la documentació d'un mur d'aterassament.
  - a) Carrer de Josep Soldevila-Rambla de l'Onze de Setembre (sector 1). A l'extrem est de la Rambla de l'Onze de Setembre cantonada carrer Josep Soldevila, s'ha identificat un assentament del Neolític Antic Postcardial.

---

¹¹ Carta Arqueològica de Barcelona, <http://cartaarqueologica.bcn.cat/3426>

- b) Carrer de Josep Soldevila-Rambla de l'Onze de Setembre (sector 2). A l'inici del Triangle Ferroviari es va localitzar un espai d'hàbitat que estaria associat amb les restes documentades més al nord, tot compartint una mateixa cronologia del Neolític Antic Postcardial.
  - c) Carrer de Josep Soldevila-Rambla de l'Onze de Setembre (sector 3). Es documentà un jaciment del Neolític Antic Postcardial (finals V mil·lenni-inicis IV mil·lenni BC). Durant l'excavació es van documentar una sèrie de nivells de formació natural, alguns dels quals presentaven abundant material antròpic (ceràmica a mà, fauna i material lític). La particularitat d'aquesta estratigrafia era que es tractava, majoritàriament, de nivells de formació d'aiguamolls, dipositats de manera lenta sobre un vessant amb fort pendent. S'han localitzat fins a dues fases d'aquests aiguamolls.
3. Arran dels atacs aeris a la població durant la guerra civil (1936-1939), la Generalitat va organitzar la Junta de Defensa Passiva que s'havia d'encarregar de la construcció de refugis antiaeris. Per a la construcció d'aquests refugis es feia un projecte inicial i era una brigada d'obriers de la pròpia Generalitat, i més endavant del propi ajuntament, qui s'encarregava de la seva construcció.
- A mesura que anava avançant la guerra, foren els mateixos ciutadans els que en feien l'execució seguint els models establerts per la Generalitat. A Barcelona se'n construïren al voltant de 1.400. De la majoria de refugis es coneix la ubicació aproximada, i una part del recorregut. És difícil tenir coneixement dels accessos, ja que alguns projectes no es van realitzar en la seva totalitat. Els primers refugis antiaeris construïts varen ser dissenyats per a la seva futura reutilització, principalment eren galeries de mina que servien per incorporar-les a la xarxa del clavegueram de la ciutat. Els primers de grans dimensions, es varen condicionar amb les planxes de formigó armat, per a la seva utilització com a banys públics, biblioteques o aparcaments.
4. La majoria de refugis veïnals tenien un caràcter provisional i efímer. La seva construcció es deuria al treball abnegat de civils no militaritzats, vells i, sobretot, dones i nens. Varen començar als barris amb una gran tradició associativa i sense comprometre els ciments dels edificis, com per exemple a les places públiques. Per la informació recollida a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Barcelona, podria tractar-se dels següents refugis, dels quals no s'ha conservat els plànols i, si existeixen, encara no s'han pogut localitzar: Refugi antiaeri 0114 (1748). Carrer de Borriana

Es coneix l'existència d'aquest refugi pel llistat de refugis antiaeris del 16 de juliol de 1938 publicat a l'Atles dels Refugis de la Guerra Civil espanyola a Barcelona, editat per l'Ajuntament de Barcelona i CLABSA. En no tenir més documentació de l'estructura defensiva, ja sigui de l'època o fruit d'intervencions de documentació posterior, no es pot aportar més informació.

Tots aquests motius creiem que justifiquen per sí sols la importància de dur a terme els citats treballs arqueològics a la zona per tal de localitzar i documentar les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, procurant obtenir la màxima informació possible d'aquesta zona que ens permeti complementar els estudis realitzats fins el moment.

6- METODOLOGIA.

La metodologia emprada, sistemàtica i adequada s'inspira en el mètode de registre utilitzat per E. C. Harris i per A. Carandini¹².

El mètode de registre estratigràfic s'ha fonamentat en l'ús d'un registre codificat (Unitats Estratigràfiques) de tradició anglosaxona, en dibuixar les plantes parcials on s'acoten tots els nivells físics extrets i en la fotografia de les UE. Per tal d'homogeneïtzar els registres de les diverses intervencions arqueològiques s'utilitza un sistema de base de dades interrelacionades basat en el programa Access de Microsoft, on s'inclou a cada fitxa els respectius apartats de descripció, documentació i relacions estratigràfiques.

Paral·lelament a aquesta tasca es va configurar la documentació planimètrica general (escala 1:20), topogràfica i fotogràfica del jaciment.

El material arqueològic recuperat es va codificar segons els següents criteris, 094 (número de la intervenció arqueològica) - 14 (any del permís) – núm. de UE (Unitat Estratigràfica) – núm. d'inventari (número de diferenciació de les peces més significatives).

Les cotes han estat establertes en metres sobre el nivell del mar (m snm.).

L'arqueòloga s'ha trobat sempre al costat dels operaris per tal d'anar seguint el rebaix del sòl de forma visual directe per tal de poder identificar les possibles restes arqueològiques que podien anar sortint. Quan han aparegut restes arqueològiques s'han excavat manualment seguint la metodologia arqueològica, en els casos en què ens ha estat possible la màquina ens ha ajudat a l'extracció de terra.

---

¹² HARRIS, 1991 i CARANDINI, 1997.

7- DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS REALITZATS

Els treballs arqueològics portats a terme al carrer Borriana 90-144 venien motivats per l'excavació del subsòl necessari en els treballs d'urbanització de l'esmentat carrer. Cal destacar que en el projecte inicial l'obra de millora afectava el carrer Borriana des de la cruïlla amb el carrer Santa Coloma fins el carrer de Josep Soldevila, finalment, però, en el moment d'executar l'obra únicament es van portar a terme els treballs en el tram de carrer de Santa Coloma fins a carrer Segre.

Les obres en aquest tram van consistir únicament en l'obertura d'algunes rasses per la instal·lació de noves tubulars i l'obertura de diverses cales per a la construcció dels nous embornals per a la recollida d'aigües. Aquests es van connectar amb el col·lector del carrer ja era existent. Les dimensions i rebaixos de les noves obertures es van determinar en funció de les necessitats de cada cas i de les profunditats del col·lector en cada tram del carrer (veure plànol 4).

A banda es van soterrar les línies aèries de Baixa Tensió, així com la instal·lació de les noves instal·lacions de telecomunicacions i reg. En aquest cas, però no es van afectar el sòl ja que la cota de circulació del carrer pujava lleugerament i no calgué realitzar noves rases.

Els treballs portats a terme i que han motivat la present memòria es van dividir en tres trams.

Tram carrer Borriana cruïlla carrer Segre

La zona es troba localitzada a l'encreuament entre el carrer Borriana i del Segre. En aquesta zona en concret els treballs van consistit en l'obertura d'una cala per tal de localitzar el col·lector del carrer Segre. Un cop localitzat s'havia de realitzar una nova conducció per tal de connectar aquest amb el col·lector ja existent del carrer Borriana. La cala en qüestió tenia unes dimensions de 2,20 metres de longitud, 1,60 metres d'amplada i una profunditat de 2,20 metres (veure plànol 1 i 2).

Així doncs, un cop aixecat l'actual pavimentació del carrer UE100 - amb cota de circulació de 23,04 metres snm - es va documentar la presència d'un nivell de color marró fosc i composició argil·lossorrenca amb gran quantitat de pedres i material constructiu d'època contemporània, es tractava de la UE101. Aquest estrat tenia una potència d'uns 1,70 metres. La seva excavació ens va permetre la documentació de dues estructures anteriors a la urbanització dels esmentats carrers que foren oberts a començaments del segle XX.

Tindríem que la primera de les restes localitzades es tractava d'una estructura murària construïda amb pedres i morter de calç, era la UE103. El mur tenia unes dimensions de 2 metres de longitud, 0,60 metres d'amplada i una potència d'1,5 metres (cota superior 22,54 metres snm). Prenia orientació nord-oest/sud-est. El mur en qüestió hauria format part d'alguna edificació anterior de finals del segle XVIII-XIX.

La construcció de l'esmentat mur afectà de manera directe a una estructura ja existent. Es tractava del Rec Comtal, UE105. Aquesta estructura només es va poder documentar molt parcialment i en planta degut a les conjuntures de l'obra. La part documentada formava part d'un tram de la coberta i fou construït amb pedres i morter de sorra amb calç. La zona documentada amidava 2 metres de longitud i tenia una amplada d'1 metre. La cota superior de la coberta es localitzà a una cota de 21.40

metres snm i prenia orientació nord-oest/sud-est resseguint el carrer Segre (vegeu plànols 5 i 6). En base a les dades de les que disposem, no podem adscriure aquest tram del Rec a una cronologia concreta. Recordem que important canalització vertebrà el territori de Barcelona, com a mínim des del segle X, articulant al seu voltant hortes i altres indústries, fins arribar a les grans fàbriques dels segles XIX i XX.

En el decurs dels treballs de l'obra els treballadors de CLABSA van accedir a l'interior del Rec. Ens van facilitar un seguit de fotografies del seu interior fet que ens van permetre documentar la coberta per la seva cara interior i veure que presentava un arrebossat de calç i acabar de determinar la seva profunditat - 1, 50 metres -. També es va permetre constatar que actualment aquesta estructura funciona com a clavegueram de la ciutat en alguns dels seus trams.

Des del punt de vista de la seva localització, el tram del Rec Comtal aquí localitzat coincidiria amb una zona de pas documentada en el mapa topogràfic de l'any 1925 de Vicenç Martorell (vegeu plànol 3). Tot i les dades minses de les que disposem, aquestes noves restes ens permeten apuntar que aquest tram del Rec estava cobert per una volta i que hi hauria una zona de pas que facilitaria el creuament a l'altra banda de la canalització d'aigua.

Finalment en el cantó occidental del mur UE103 es va documentar un nivell amb sauló d'1 metre de potència - cota superior 22,50 i inferior 21,50 metres snm - juntament amb presència d'alguns serveis, era la UE la UE106.

La documentació del Rec Comtal en aquest sector de l'obra comportà una modificació del projecte inicial. CLABSA s'optà per no realitzar l'esmentada connexió entre ambdós col·lectors i evacuar tota les aigües pel col·lector el carrer Borriana. Un cop documentades les estructures en qüestió i presentat el pertinent informe de cobriment aquestes van ser cobertes amb geotèxtil i tapades amb sauló per a la seva protecció¹³.

Tram carrer Virgili/ carrer Segre

En aquest sector els treballs de l'obra van consistir en l'obertura de dues rases a banda i banda de l'actual col·lector d'uns 40 metres de longitud, amb una amplada de 0,40 metres i una profunditat d'entre 0,90 i 1 metres. En el tram central de les rases es va obrir una cala de 2x22,50 metres per a la construcció dels nous embornals.

Des del punt de vista estratigràfic cal destacar que només es van localitzar evidències d'època contemporània fruit de la urbanització de l'actual carrer i la construcció del col·lector existent.

Així doncs, per sota de l'actual pavimentació del carrer la UE200, que es trobava fet amb llambordes i preparació de formigó - cota superior 23,30 metres snm-, es va documentar la UE201. Es tractava d'un nivell amb sauló, runa i restes d'asfalt amb abundant presència de serveis (llum, gas i aigua). Tenia una potència de 0,60 metres - cota superior 22,80 metres snm -.

En la zona de les dues cales, al fer un major rebaix del subsòl, per sota de la UE201 es va localitzar la UE202. Es tractava de d'un paquet de graves amb argiles i restes de material constructiu força compactat, tenia una potència de 0,40 metres - cota superior 22,20 metres snm -.

---

¹³ TRIAY, V. 2014. *Informe rebliment indefinit estructures de la intervenció arqueològica al carrer Borriana 90-144. Sant Andreu, Barcelona*. Inèdit.

Finalment en les cotes inferiors de la cala es va documentar un nivell d'argiles vermelles molt netes amb presència de carbons i algun codolet, la UE203. Aquestes argiles es trobaven tallades pel col·lector actual del carrer (UE205). Es van rebaixar entre 0,70 i 1 metres i no ens van aportar cap tipus de material ceràmic que ens permetés la seva datació - cota superior 21,80 metres snm - .

Tram carrer Virgili/ carrer Santa Coloma

En aquest sector del carrer Borriana la dinàmica de l'obra varià en relació al tram esmentat anteriorment ja que es va localitzar la presència d'un prisma de Telefònica en l'àmbit sud del carrer que va impedir l'obertura de les rases. En aquesta zona doncs, s'optà obrir directament les 4 cales per els embornals. Degut a la presència del prisma de formigó el rebaix del sol fou important realitzat unes cales de 3 metres de longitud, 2 metres d'amplada i d'entre 3 i 3,40 metres de potència.

A l'altra banda del col·lector (cara nord) es van obrir un total de 3 cales per a la construcció dels nous embornals i una rasa que comunicava les dues cales més pròximes al carrer Virgili. La rasa tenia una longitud de 6 metres amb una amplada de 0,40 i una potència de 1,15 metres, mentre que les cales amidaven 1,50 metres de longitud, 1 metres d'ample i fins a 3 metres de profunditat.

Des del punt de vista estratigràfic en aquest sector del carrer es va documentar la mateixa dinàmica que en el tram ja exposat anteriorment amb la presència de nivells aportats en època contemporània, vinculats a la construcció del col·lector existent i a la urbanització del carrer.

En aquest sector del carrer, la pavimentació de la calçada també es trobava feta amb llambordes de pedra i preparació de formigó, la UE300. Al fer pendent cap a l'est (carrer Segre) la cota de circulació es documentà a 23,80 metres snm. El seu aixecament va deixar al descobert un nivell de sauló amb restes de material constructiu i fragments d'asfalt abocat, UE301. Aquest nivell cobria nombrosos serveis (aigua, llum i gas) i tenia una potència de fins a 1,10 metres - cota superior cota superior 23,35 metres snm -.

Per sota es van documentar dos nivells relacionats amb la construcció del col·lector (UE306). El primer, la UE302, es tractava d'un nivell d'argiles de color marró molt compactades d'uns 0,20 metres de potència i la UE303 que eren unes graves mesclades amb argiles d'uns 0,90 metres de potència.

Finalment en les cotes inferiors del rebaix es va localitzar la UE304. Es tractava un nivell d'argiles vermelles molt netes amb presència de carbons i algun codolet. Per les característiques que presentava es tractava del mateix nivell d'argiles documentat en els rebaixos del tram esmentat anteriorment (UE203). Es van rebaixar entre 0,70 i 0,90 metres - cota superior 21,15 metres snm -. No ens van aportar cap tipus de material ceràmic que ens permetés la seva datació, només podem determinar que eren anterior a la construcció del col·lector.

8- CONCLUSIONS.

Les tasques de control preventiu realitzades al carrer Borriana de Barcelona amb codi 094/14 en general no ens ha aportat dades arqueològiques rellevants ja que la seva urbanització en època contemporània va afectar de manera important el subsòl existent.

Majoritàriament les restes documentades en la present intervenció arqueològica s'han de relacionar les reformes urbanístiques que ha patit el carrer en els darrers anys. S'han documentat paviments (UE100, UE200 i UE300) i aportacions de terres vinculades al terraplenament del carrer i a les instal·lacions de serveis (llum, gas i aigua) (UE101, UE106, UE201, UE202 i UE301). També es va localitzar el col·lector ja existent del carrer (UE205 i UE306) juntament amb nivells relacionats amb la seva construcció (UE302 i UE303).

Evidències ocupacionals anteriors a la construcció del col·lector en el tram del carrer Borriana entre els carrers Segre i Sta. Coloma únicament venem representades per les UE203 i UE304. Possiblement es tracten d'estrats d'anivellament de la zona anteriors a la urbanització d'aquest sector del barri de Sant Andreu. La seva cronologia, però, no s'ha pogut precisar per la manca de material ceràmic associat a aquests nivells.

A banda de les construccions contemporànies, aquesta l'excavació també ens va permetre la documentació de diverses restes relacionades amb la fase anterior a l'obertura dels carrers Borriana i Segre a començaments del segle XX. L'estructura murària UE103 no es va poder relacionar amb cap edificació en concret ja que les restes localitzades foren molt parcials, únicament es pogué determinar que formaria part d'alguna edificació de finals del segle XVIII-XIX.

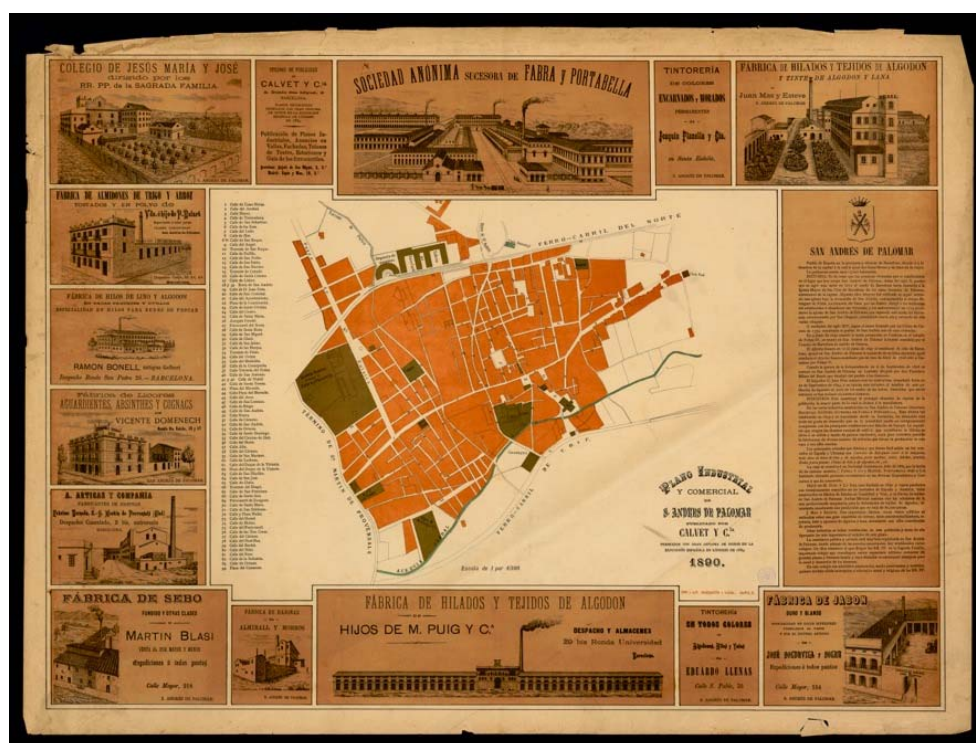
L'element més significatiu documentat en la present intervenció fou la UE105, el Rec Comtal. Tot i que el tram localitzat fou reduït, la seva documentació és important per tal de poder establir tot el seu recorregut en base a evidències arqueològiques. Aquesta important canalització vertebrà el territori de Barcelona, com a mínim des del segle X, articulant al seu voltant hortes i altres indústries, fins arribar a les grans fàbriques dels segles XIX i XX. Recordem que la seva funció principal no era conduir aigua de boca a la ciutat de Barcelona, sinó que era fer moure els molins ubicats al llarg del seu recorregut, regar les terres, abastir nous espais productius amb molta necessitat d'aigua, com les carnisseries, o les adoberies, etc... jugant així un paper predominant en la vertebració del territori i també del seu entorn més immediat.

Així doncs, les dades obtingudes en la present intervenció mantenen un clar paral·lelisme amb les restes documentades en la intervenció dels carrers del Segre i Josep Soldevila¹⁴, és a dir, la presència del Rec Comtal juntament amb una edificació molt pròxima al seu traçat segurament per tal d'abastir-se dels seus recursos. Això ens permet apuntar que aquest territori s'estructura d'una forma força similar en la zona més pròxima al Rec en aquest sector de Sant Andreu.

El fet de mantenir-se un mateix patró en la disposició del territori ens fa pensar que el mur UE103 podria haver format part d'alguna de les indústries o tallers que s'aixecaven que en aquesta zona per tal d'abastir-se de l'aigua provinent del Rec. En el cas dels carrers Segre/Soldevila es van documentar restes dels fonaments de Can Portabella, fàbrica de filats de lli, construïda a partir de l'any 1878, es van identificar algunes crugies de les diverses naus, així com els dipòsits, cisternes i conduccions subterrànies. Aquest edifici es bastí al costat de l'antic Rec Comtal.

---

¹⁴ MONTGILÓ *et alii*, 2012, Inèdita.

Plànol del barri de Sant Andreu amb la localització del Rec Comtal i algunes de les indústries més importants situades al seu voltant datat l'any 1890¹⁵.

Pel que respecte a l'estructura pròpiament del Rec Comtal cal posar en relació directe les restes documentades en la present intervenció, és a dir, el tram de coberta que hauria funcionat com a zona de creuament de l'esmentada conducció d'aigua, UE105, amb els altres trams del Rec ja estudiats en el mateix carrer Segre. Aquest fet permet acabar d'acotar el seu recorregut per aquest sector de la ciutat, alhora que ens ajuda a tenir una visió més àmplia de l'estructura en qüestió i del seu funcionament, com ha estat la documentació de la zona de circulació. En la zona nord del carrer Segre amb el carrer Sant Adrià es tenen documentats 1,5 metres d'un dels murs de l'esmentada conducció¹⁶, mentre que en la part sud del carrer Segre amb el carrer Soldevila es pogueren documentar fins a 315 metres del Rec del juntament amb l'antic pont del carrer Riera d'Horta, datat del segle XVIII, i que el creuava.

Finalment cal destacar que amb els rebaixos portats a terme en aquesta intervenció no es van poder documentar evidències que ens permetessin la localització del Refugi antiaeri 0114 (1748), aquest fet però no implica que en futures intervencions en la zona es pugui trobar la seva ubicació en cas d'existir.

¹⁵ "Plano industrial y comercial de S. Andrés de Palomar" de l'any 1890. Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. <http://cartotecadigital.icc.cat>

¹⁶ MONTGULÓ, PÀMIES, 2012. Inèdita.

9- BIBLIOGRAFIA.

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Urbanisme de Barcelona*.
<http://www.bcn.es/urbanisme/>

AMADES, J. 1989. *Històries i llegendes de Barcelona*. Vol. II. Ed. 62. Barcelona.

BRAVO MORATA 1971. *Las calles de Barcelona*. Vol. I. Colección de Bolsillo Fenicia. Madrid.

CARANDINI, A. 1997. *Historias en la tierra. Manual de excavación arqueológica*. Crítica. Barcelona.

CIRICI, A. 1985. *Barcelona Pam a Pam*. Ed. Teide. Barcelona.

DDAA. 1984. Gran Geografia Comarcal de Catalunya: El Barcelonès i el Baix Llobregat vol. VIII. Enciclopèdia Catalana. Barcelona.

HARRIS, E.C. 1979. *Principios de estratigrafía arqueológica*. Ed. Crítica. Barcelona.

GINER, D. 2004. *Memòria de la intervenció arqueològica preventiva al C7. Coronel Mansterio 6-16 (Barcelona, el Barcelonès). Març-agost de 2004*. Inèdita. <http://cartaarqueologica.bcn.cat/351>

MONGUILÓ, E.; HERNÁNDEZ-GUASCH, J.; MOLINAS, R. 2012. *Intervenció arqueològica a l'espai delimitat pels carrers Espronceda, ronda de Sant Martí, Josep Soldevila i passeig de la Verneda*. Inèdita. [Http://cartaarqueologica.bcn.cat/3300](http://cartaarqueologica.bcn.cat/3300)

MONGULÓ, E.; PÀMIES, D. 2012. *Intervenció arqueològica al carrers Sant Adrià, núm. 21b-23/24-32, i Segre, núm. 32b-56. Districte de Sant Andreu*. Inèdita. [Http://cartaarqueologica.bcn.cat/3512](http://cartaarqueologica.bcn.cat/3512)

PALET, J.M. 1994. *Estudi territorial del Pla de Barcelona: Estructuració i evolució del territori entre l'època íbero-romana i l'altmedieval s. II-I a.C.- s. X-XI d.C.* A Estudis i Memòries d'Arqueologia de Barcelona núm. 1. Centre d'Arqueologia de la Ciutat. Institut de Cultura. Barcelona.

SOLÉ, L. 1963. Ensayo de interpretación del cuaternario barcelonés. Dins de Miscelánea Barcinonensia. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.

TRIAY, V. 2014. *Informe rebliment indefinit estructures de la intervenció arqueològica al carrer Borriana 90-144. Sant Andreu, Barcelona*. Inèdit.

ANNEXES

- **REPERTORI ESTRATIGRÀFIC**

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 100	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Borriana/Segre Codi: 094/14			Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :	Estructura.			
DESCRIPCIÓ :	Paviment del carrer format per llambordes de pedra i preparació de formigó. Té una potència de 0,30 m. Cota superior 23,04-cota inferior 22,74 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	102 i 106	Es cobert per	
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 101	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Borriana/Segre Codi: 094/14			Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :	Nivell d'aportació.			
DESCRIPCIÓ :	Estrat de color marró fosc i composició argil·lossorrenca amb gran quantitat de pedres i material constructiu. Té una potència de 1,70 m. Cota superior 22,74- cota inferior 21,04 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a	103, 105	Es cobert per	100
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 102	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Borriana/Segre Codi: 094/14				Cronologia: finals XVIII-XIX	
DEFINICIÓ :		Rasa de fonamentació.			
DESCRIPCIÓ :		Rasa de fonamentació del mur UE103.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	
		Rebleix a		Es reblert per	
		Cobreix a		Es cobert per	
		Talla a 105		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 103	
c/ Borriana 90-144. Tram Borriana/Segre Codi: 094/14			Cronologia: finals XVIII-XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura.			
DESCRIPCIÓ :	Mur fet amb pedres i morter de calç. Té unes dimensions de 2 m de longitud, 0,60 m d'amplada i una potència d'1,5 m. Pren orientació nord-oest/sud-est. Cota superior 22,54-cota inferior 21,04 m snm. Forma part de les estructures anteriors a la construcció de l'actual carrer.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	101 i 106
	Talla a		Tallat per	
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 104	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Borriana/Segre Codi: 094/14				Cronologia: X-XIX	
DEFINICIÓ :		Rasa de fonamentació.			
DESCRIPCIÓ :		Rasa de fonamentació del mur UE105.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	
		Rebleix a		Es reblert per	
		Cobreix a		Es cobert per	
		Talla a		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica			UE : 105	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Borriana/Segre Codi: 094/14			Cronologia: X-XIX	
DEFINICIÓ :	Estructura.			
DESCRIPCIÓ :	Rec Comtal. L'estructura documentada forma part d'un tram de la coberta i fou construïda amb pedres i morter de sorra amb calç. La zona documentada amida 2 m de longitud i té una amplada d'1 m. Pren orientació nord-oest/sud-est resseguint el carrer Segre. La cota superior de la coberta es localitza a una cota de 21,40 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :				
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	
	Rebleix a		Es reblert per	
	Cobreix a		Es cobert per	101
	Talla a		Tallat per	103
	Es recolza a		Se li recolza	
	S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 106	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Borriana/Segre Codi: 094/14				Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :		Nivell d'aportació.			
DESCRIPCIÓ :		Nivell format per sauló amb presència d'alguns serveis (aigua, llum). Té d'1 metre de potència. Cota superior 22,50 i inferior 21,50 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	
		Rebleix a		Es reblert per	
		Cobreix a 103		Es cobert per 100	
		Talla a		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 200	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Segre Codi: 094/14				Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :		Estructura.			
DESCRIPCIÓ :		Paviment del carrer format per llambordes de pedra i preparació de formigó. Té una potència de 0,50 metres. Cota superior 23,30-cota inferior 22,80 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a		
	Rebleix a		Es reblert per		
	Cobreix a	201	Es cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 201	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Segre Codi: 094/14				Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :		Nivell d'aportació.			
DESCRIPCIÓ :		Nivell amb sauló, runa i restes d'asfalt amb abundant presència de serveis (llum, gas i aigua). Té una potència de 0,60 metres. Cota superior 22,80-cota inferior 22,20 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	
		Rebleix a		Es reblert per	
		Cobreix a 202		Es cobert per 200	
		Talla a		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 202	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Segre Codi: 094/14				Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :		Nivell d'aportació.			
DESCRIPCIÓ :		Estrat format per graves amb argiles i restes de material constructiu força compactat. Té una potència de 0,40 metres. Cota superior 22,20-cota inferior 21,80 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	
		Rebleix a		Es reblert per	
		Cobreix a	203	Es cobert per	201
		Talla a		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		205	Se li entrega

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 203		
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Segre Codi: 094/14			Cronologia: Indeterminada			
DEFINICIÓ :		Nivell d'aportació.				
DESCRIPCIÓ :		Argiles vermelles molt netes amb presència de carbons i algun codolet. Aquestes argiles es troben tallades pel col·lector actual del carrer. Es van rebaixar entre 0,70 i 1 metres i no ens han aportat cap tipus de material ceràmic que ens permetés la seva datació. Cota superior 21,80- cota inferior 20,80 m snm.				
MATERIAL DIRECTOR :						
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a		304
		Rebleix a		Es reblert per		
		Cobreix a		Es cobert per		202
		Talla a		Tallat per		204
		Es recolza a		Se li recolza		
		S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 204			
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Segre Codi: 094/14			Cronologia: XX				
DEFINICIÓ :		Rasa col·lector.					
DESCRIPCIÓ :		Rasa obertura col·lector UE205.					
MATERIAL DIRECTOR :							
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a		305	
		Rebleix a		Es reblert per		205	
		Cobreix a		Es cobert per			
		Talla a		203	Tallat per		
		Es recolza a		Se li recolza			
		S'entrega a		Se li entrega			

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 205	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Segre Codi: 094/14				Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :		Estructura.			
DESCRIPCIÓ :		Col·lector actual del carrer. Cota superior 21,80 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	306
		Rebleix a 204		Es reblert per	
		Cobreix a		Es cobert per	
		Talla a		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 300	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Santa Coloma. Codi: 094/14			Cronologia: XX		
DEFINICIÓ :		Estructura.			
DESCRIPCIÓ :		Paviment del carrer format per llambordes de pedra i preparació de formigó. Té una potència de 0,45 m. Cota superior 23,80-cota inferior 23,35 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	
		Rebleix a		Es reblert per	
		Cobreix a 301		Es cobert per	
		Talla a		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 301	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Santa Coloma. Codi: 094/14				Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :		Nivell d'aportació.			
DESCRIPCIÓ :		Nivell de sauló amb restes de material constructiu i fragments d'asfalt abocat. Aquest nivell cobreix nombrosos serveis (aigua, llum i gas). Té una potència de fins a 1,10 m. Cota superior cota superior 23, 35-cota inferior 22,25 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	
		Rebleix a		Es reblert per 300	
		Cobreix a 302		Es cobert per	
		Talla a		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 302	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Santa Coloma. Codi: 094/14				Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :		Nivell d'aportació.			
DESCRIPCIÓ :		Nivell d'argiles de color marró molt compactades d'uns 0,20 metres Cota superior cota superior 22,25- cota inferior 22,05 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	
		Rebleix a		Es reblert per	
		Cobreix a		Es cobert per 301	
		Talla a		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a 306		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 303	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Santa Coloma. Codi: 094/14				Cronologia: XX	
DEFINICIÓ :		Nivell d'aportació.			
DESCRIPCIÓ :		Estrat format per graves mesclades amb argiles d'uns 0,90 metres de potència. Cota superior 22,05- cota inferior 21,15 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	
		Rebleix a		Es reblert per	
		Cobreix a		Es cobert per	
		Talla a		Tallat per	
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		Se li entrega	
		306			

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 304	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Santa Coloma. Codi: 094/14				Cronologia: Indeterminada	
DEFINICIÓ :		Nivell d'aportació.			
DESCRIPCIÓ :		Argiles vermelles molt netes amb presència de carbons i algun codolet. Aquestes argiles es troben tallades pel col·lector actual del carrer. Es van rebaixar entre 0,70 i 0,90 metres i no ens han aportat cap tipus de material ceràmic que ens permetés la seva datació. Cota superior 21,15- cota inferior 20,25 m snm.			
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :		Igual a		Equivalent a	203
		Rebleix a		Es reblert per	
		Cobreix a		Es cobert per	303
		Talla a		Tallat per	305
		Es recolza a		Se li recolza	
		S'entrega a		Se li entrega	

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 305	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Santa Coloma. Codi: 094/14			Cronologia: XX		
DEFINICIÓ :	Rasa col·lector.				
DESCRIPCIÓ :	Rasa obertura col·lector UE306.				
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	204	
	Rebleix a		Es reblert per	306	
	Cobreix a		Es cobert per		
	Talla a	304	Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

Fitxa d'Unitat Estratigràfica				UE : 306	
Sector: c/ Borriana 90-144. Tram Virgili/Segre Codi: 094/14			Cronologia: XX		
DEFINICIÓ :	Estructura.				
DESCRIPCIÓ :	Col·lector actual del carrer. Cota superior 21,80 m snm.				
MATERIAL DIRECTOR :					
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a	205	
	Rebleix a	305	Es reblert per		
	Cobreix a		Es cobert per		
	Talla a		Tallat per		
	Es recolza a		Se li recolza		
	S'entrega a		Se li entrega		

- **DOCUMENTACIÓ GRÀFICA**

REPERTORI FOTOGRÀFIC

Tram carrer Borriana cruïlla carrer Segre

Fotografia 1. Vista general cala cruïlla carrer Borriana i carrer Segre.

Fotografia 2. Estructures documentades en el decurs del rebaix.
Mur UE103 i coberta Rec Comtal UE105.

Fotografies 3 i 4. Planta i alçat del mur UE103.

Fotografia 5. Vista de la coberta del Rec Comtal.

Fotografia 6. Detall seqüència estratigràfica amb UE100, UE101, UE103 i UE105.

Fotografia 7. Interior del Rec Comtal en el tram del carrer Borriana amb Segre.

Fotografia 8. Vista de la volta des de l'interior del Rec Comtal.

Fotografia 9. Cobriment i protecció estructures documentades en la cala.

Fotografia 10. Vista general carrer Borriana en el tram c/ Virgili-Segre.

Fotografia 11. Obertura rasa a la banda nord del col·lector.

Fotografia 12. Vista de la rasa un cop rebaixada amb UE201.

Fotografia 13. Detall seqüència estratigràfica documentada a la rasa en qüestió. Amb UE200 i UE201.

Fotografia 14. Vista de la cala oberta en la banda nord del col·lector per a la construcció del nou embornal.

Fotografia 15. Vista detall secció estratigràfica cala esmentada anteriorment amb UE200, UE201 i UE202.

Fotografia 16. Aixecament del paviment UE200 en el decurs de l'obertura de la rasa oberta la banda sud del col·lector.

Fotografia 17. Detall secció estratigràfica rasa. UE 200 i UE201 amb presència de serveis.

Fotografia 18. Vista de la cala oberta al sud del col·lector.

Fotografia 19. Vista tall estratigràfic cala amb UE200, UE201, UE202 i UE203.

Tram carrer Virgili/ carrer santa Coloma

Fotografia 20. Vista carrer Borriana tram Virgili/ santa Coloma.

Fotografia 21. Obertura cales a la banda nord del col·lector.

Fotografia 22. Vista interior d'una de les cales amb detall seqüència estratigràfica:
UE300, UE301, UE302, UE303 i UE304.

Fotografia 23. Vista interior d'una de les cales amb presència
del col·lector UE306 i un clavegueró de les finques del carrer afectat.

Fotografia 24. Vista interior cala amb apuntalament interior de les parets de la cala per tal de poder acabar de fer el rebaix necessari.

Fotografia 25. Obertura rasa que uneix dues de les cales.

Fotografia 26. Vista d'una de les cales obertes a la banda sud del col·lector amb presència del prisma de formigó.

Fotografia 27. Tall estratigràfic d'una de les cales amb UE300, UE301, UE302, UE303 i UE304.

Fotografia 28. Vista interior d'una de les cales per a la construcció d'un embornal.

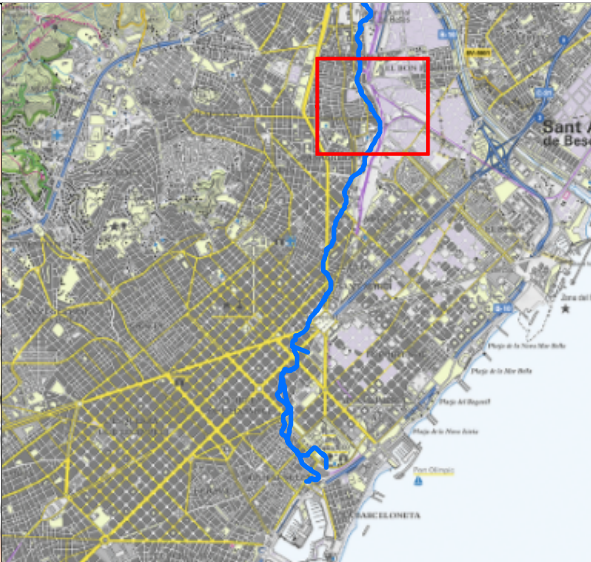
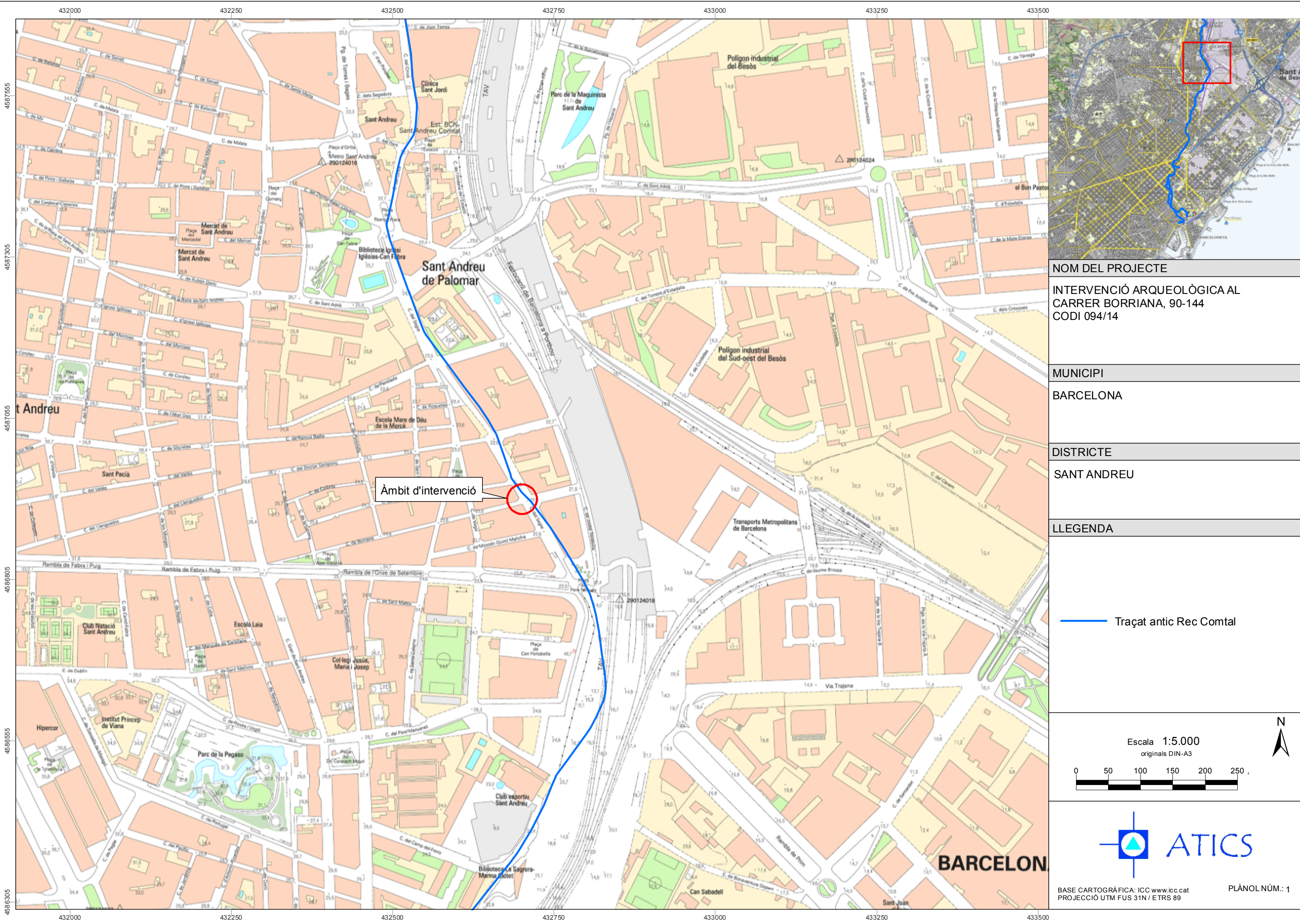

Fotografia 29. Treballs de construcció del nou embornal.

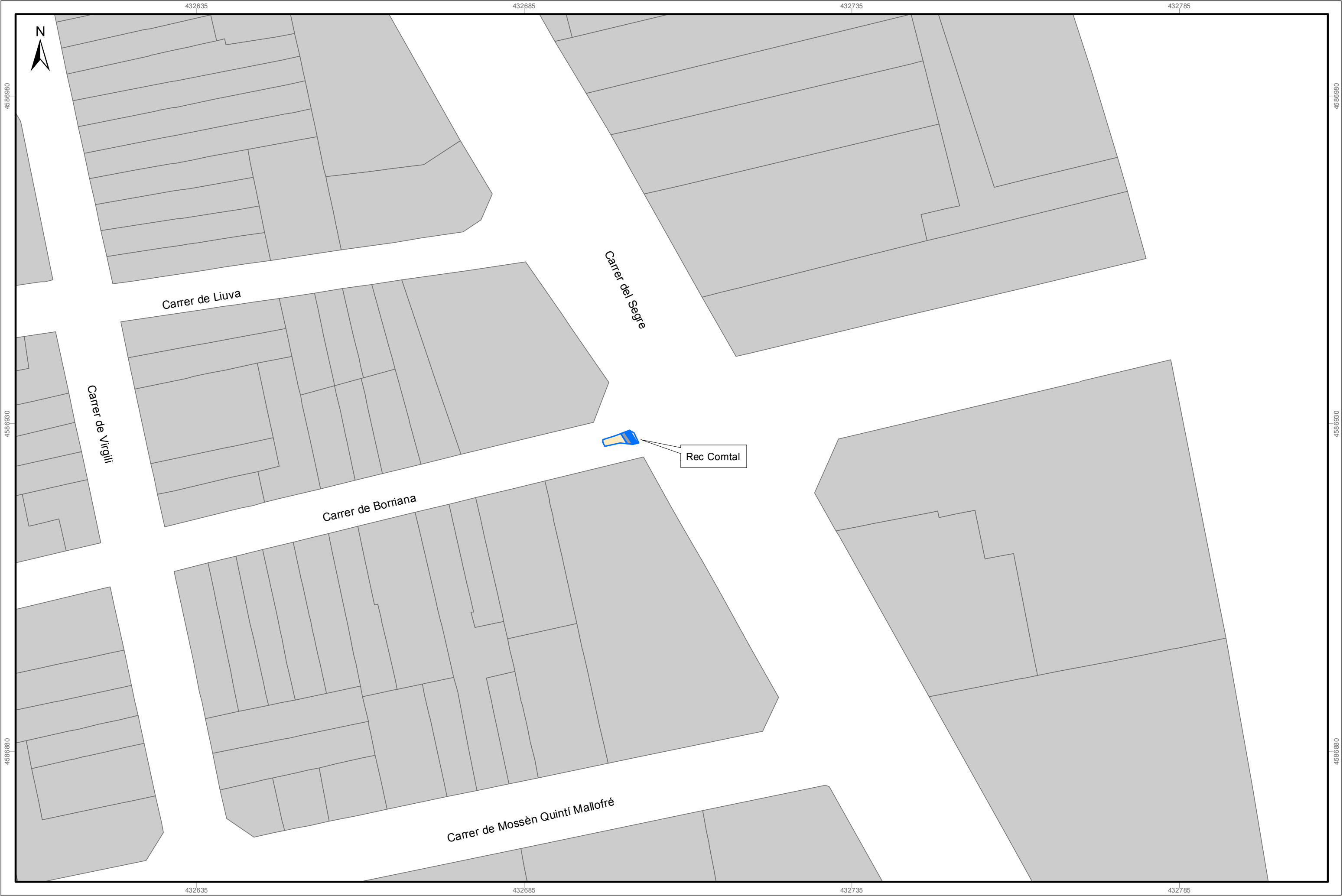
DOCUMENTACIÓ PLANIMÈTRICA

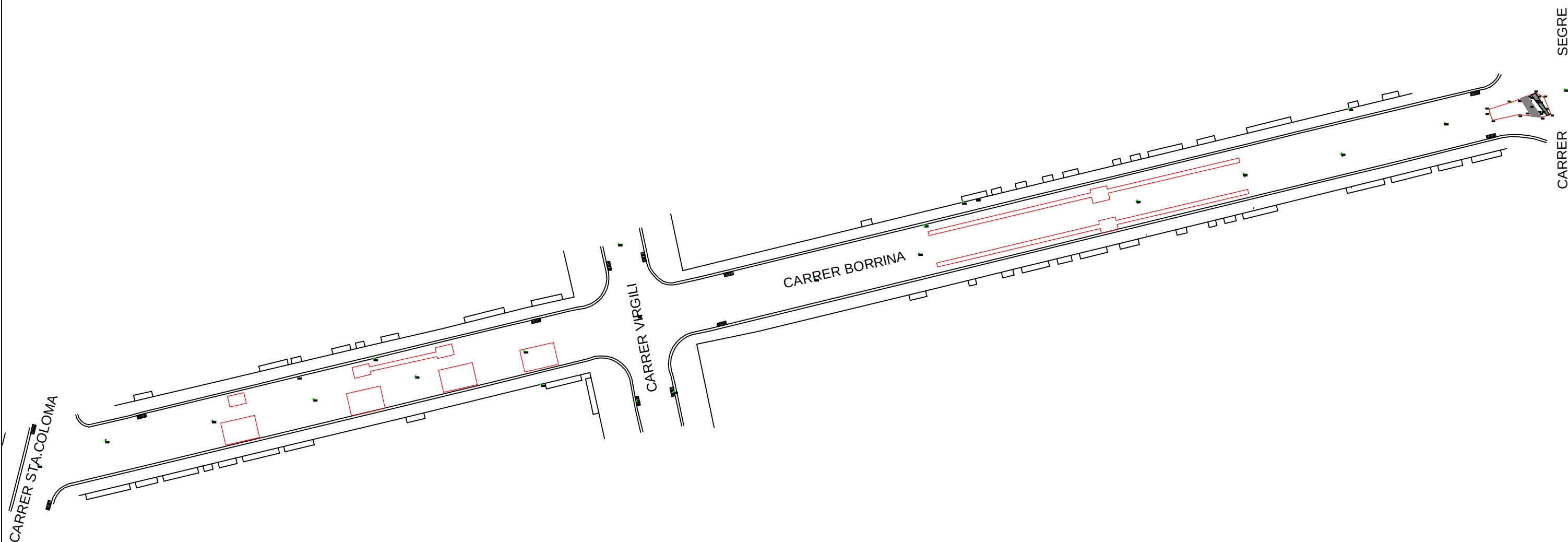

NOM DEL PROJECTE	
INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA AL CARRER BORRIANA, 90-144	
CODI 094/14	
MUNICIPI	
BARCELONA	
DISTRICTE	
SANT ANDREU	
LLEGENDA	
Traçat antic Rec Comtal	
Escala 1:5.000 originals DIN-A3 050100150200250	
ATICS BASE CARTOGRÀFICA: ICC www.icc.cat PROJECCIÓ UTM FUS 31N / ETRS 89	
PLÀNOL NÚM.: 1	

— RASES I CALES

